

taklaşmaya ve öğrenmeye gayret etmek. 4. Türk Dünyası Araştırma Enstitüleri kurmak."²⁴ Ercilasun, bu konudaki diğer yazılarında da son derece önemli gördüğümüz şu temel ilkeleri belirtir: "*Ortak bir yazı dili bütün Türk boylarının hür iradeleriyle verecekleri ortak bir kararla mümkün olacaktır... Bu iş çok uzun yıllar alacak ve kademeli olarak gerçekleşecektir. İlk kademe yazı dillerinden birinin muhtemelen Türkiye Türkçesinin bir "üst dil" olarak benimsenmesidir... İkinci kademede bu "üst dil", diğer Türk yazı dillerinden unsurlar olarak zenginleşecek ve daha çok ortak hâle gelecektir. Kanaatime göre, bilhassa büyük gruplara ait mevcut Türk yazı dilleri ise birer "alt dil" olarak uzun süre devam edecektir. Ancak bütün bunların "serbest bir ortam" a ve "millî şuur" a bağlı olduğunu tekrar hatırlatmakta fayda vardır...*"²⁵

Ortak iletişim dili konusunda bir hayli temkinli davranan Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'nin, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde özetlemek mümkündür: "*Ortak dil en azından bugün için fantezidir. Esas olan iletişim dilidir. Basit sohbetler herkesin kendi lehçesinde olabilir.*"²⁶

Ankara Üniversitesinde konuk öğretim üyesi olarak çalışan Kırgız Türklerinden Razak Saydilkanoğlu, ortak dille ilgili görüşlerini özetle şöyle belirtiyor: "*Ortak dil bir ütopyadır. Türk dünyası için Türkiye Türkçesi bir iş dili olabilir.*"²⁷

Prof. Dr. Sema Barutçu Özönder'in, Türk dünyasındaki dil birliği ve Türk dil birliğini de kapsayacak geniş bir bakış açısıyla ele aldığı bu konudaki önerilerini şöyle özetleyebiliriz: "*1. Her şeyden önce dilde birlik sağlanmalıdır. 2. Alfabe birliğine gidilmelidir. 3. İmlâda birlik sağlanmalıdır. 4. Türk dünyasında terim birliği oluşturulmalıdır. 5. Yabancı kelimeler atılmalıdır. 6. Türkçenin söz varlığını ortaya çıkaracak Büyük Türkçe Sözlük hazırlanmalıdır. 7. Ortak şekil ve ses birlikleri tespit edilmelidir. 8. Eğitim ve öğretim birliğine gidilmelidir.*"²⁸

24. Ercilasun, A. Bican, "Türk Dünyasının Kültürel Bütünleşmesi Amacı İçin, VI. Millî Eğitim Sempozyumu", *Türk Yurdu Neş.*, Ankara, 1993.

25. Ercilasun, A. Bican, "Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi", *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yay., İlaveli ikinci baskı, Ankara, 1997, s. 170-171.

26. Naskali, Gürsoy, Emine, "Türk Dünyası ve Ortak Dil" *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.

27. Saydilkanoğlu, Razak, "Ortak Dil Meselesinin ulam tuulgan oylor" *Dil Dergisi Türkoloji Özel Sayısı*, Sayı: 15, Ocak 1994. s. 56.

28. Barutçu, Sema, "Türk Dünyasının Kültürel Bütünleşmesi Amacı İçin, VI. Millî Eğitim Sempozyumu, *Türk Yurdu Neş.*, Ankara, 1993. s. 49-52.

Bütün bunların dışında Türk dil birliği konusunda görüşlerini beyan eden Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu²⁹ ve Yard. Doç. Dr. Bilgehan Atsız Gökdağ³⁰’ın önerileri de dikkate değerdir.

Ortak Türkçenin Ölçütleri ve Ortaya Çıkabilecek Sonuçlar

Dünyanın en eski ve en çok konuşulan dillerinden birisi olan Türkçe, ne yazık ki, bugüne kadar diğer diller arasında hak ettiği gerçek yeri alamamıştır. Hemen her dönemde bir başka yabancı dilin tesiri altında kalmış, kendi gerçek gücünü yeterince gösterememiştir. Bugün ise, yepyeni ve taptaze bir imkânlar dünyasıyla karşı karşıya kalınmıştır. Ancak, nadiren karşımıza çıkabilecek böylesi bir fırsatı çok iyi değerlendirmek mecburiyetindeyiz.

Ortaya çıkan yeni şartlar, âdeta dünya Türklüğünü “Dilde, fikirde, işte” ve daha pek çok sahada birlik olmaya zorlamaktadır. Bu birliğin temel şartı ise, birbirimizi her yönüyle anlayabilmektir. O sebeple bütün Türklerin aynı dille anlaşabilmeleri (elbetteki Türkçeyle) şarttır. Bu düşünceden hareketle “Ortak Türkçe, ortak bir iletişim dili” artık bir zarurettir. Ortaya çıkan şartlar bu düşünceyi gerçekleştirmeye zorlamaktadır. Aynı kökten çıkmalarına rağmen, yapay olarak birbirinden uzaklaştırılan Türk lehçelerinin her birine “dil” adı verilmiş ve mümkün olduğunca aynı alfabelerde yazdırılmaya çalışılmıştır.

Açıklığa kavuşturulması gereken hususların başında da “Ortak Türkçe” terimi gelmektedir. Bu terimden neyi anlamak gerekir? Ortak bir anlaşma aracını ifade etmek üzere, bilim adamlarınca “Ortak Türkçe, ortak dil, ortak alfabe, ortak yazı, alfabe birliği, dil birliği, yazı dili, edebî dil, konuşma dili, iş dili, iletişim dili” gibi çok sayıda farklı terim kullanılmaktadır. Kanaatimizce, düşünülen ve arzu edilen ortak anlaşma dili için en uygun terim *iletişim dili* terimidir. Bizce, bu terim dar ve geniş anlamlarıyla iki ayrı düşünceyi ifade etmektedir. Dar anlamıyla belirli şartlar dairesinde, özel çalışmalar sonucunda oluşabilecek ortak iletişim dili; geniş anlamıyla ise, Türk lehçelerinin zaman içinde tamamen kendi doğal gelişimi sonucunda tek bir şekle dönüşmesidir.

29. Sinanoğlu, Oktay, “Türkiyeden Türk Dünyasına Türkçenin Geleceği” *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.

30. Gökdağ, Bilgehan Atsız, “Türk Dünyasında İletişim Dili Meselesi” *Yeni Türkiye Dergisi*. Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.

Ortak iletişim dili nasıl oluşturulacaktır? Bina kurar gibi malzemeyi ele alıp yeni bir dil elbette oluşturulamaz. Çünkü, böyle bir çalışma ancak yeni bir “esperanto” olabilir. Doğal olarak bu çalışmaların temelinde öncelikli bir şekilde bilimsel araştırmalar yer alacaktır. Lehçeler arasında yapılacak karşılaştırmalı sözlük, gramer ve benzeri çalışmalar “*Ortak iletişim dili*” için zemin olmalıdır. “*Ortak iletişim dili*” gerçekleştirildikten sonra, zaman içinde ortak Türkçe zaten kendiliğinden oluşacaktır.

Ortak iletişim dili için belirli kalıplardan kaçınmak gerekir. Böyle bir ortaklığın şöyle veya böyle oluşacağını söylemek kehanet olmasa gerektir. Ne var ki bunun “Nerede, ne zaman ve nasıl” gerçekleşeceğini bildirmek veya bu konuda kendimizi şartlandırmak doğru değildir.

Ortak iletişim dilinin oluşturulabilmesi için lehçe fanatikliğine de düşmek gerekir. Bütün lehçelerin aynı kökten çıktığı gerçeğinden hareketle tekrar birliğe gitme yönünde gayret gösterilmelidir. Lehçeler arasındaki yersiz tartışmalara meydan verilmemelidir.

Ortak iletişim dili elbette ki bugünkü lehçelerden yalnızca birisinin üstüne bina edilemez. Dolayısıyla birtakım ortaklıkları yakalayabilmek için biraz daha eski dönemlere gidilebilir. Mevcut lehçelerdeki ortaklıklar, gün ışığına çıkarılmalı, farklılıklar ise düzene sokulmalıdır.

Ortak iletişim dili oluşturulduğunda ne gibi faydalar sağlayabilir? Bunları aşağıdaki gibi maddeleştirmek mümkündür:

1. Her şeyden önce bütün dünya Türklüğü birbirini rahatlıkla anlayabileceklerdir. Bu ise, her yönüyle birleşmenin kestirme yoludur.

2. Bu Ortak Türkçeyle müşterek radyo, televizyon yayınları ve her türlü kitap, gazete, dergi yayımı rahatlıkla gerçekleştirilecektir.

3. Dilin sağlayacağı imkânlarla birleşen Türk dünyası yeryüzündeki gerçek yerine alacak, tekrar eski şanına kavuşabilecektir.

4- Önceki maddelerle bağlantılı olarak Türkçe Birleşmiş Milletler Teşkilâtı, AĞİK gibi milletler arası teşkilâtlarda konuşma dili olarak kabul edilecektir.

5. Diğer çok önemli bir faydası da *Ortak iletişim dili* yoluyla Türk Birliği kültürel plânda daha kısa sürede sağlanabilecektir.

Dil ve Yazı Birliğiyle İlgili Önerilerimiz

1. Dil ve yazı her türlü ilişkinin, iş birliğinin anahtarı olduğu için, öncelikle, bu konunun önemi başta Türk kamuoyu olmak üzere bütün Türk dünyasına anlatılmalıdır.

2. Kamuoyunu bilinçlendirmeye paralel olarak Türk dünyasında sanat ilişkilerinin mutlaka güçlendirilmesi gerekir. Sinema, tiyatro, edebiyat, halk oyunları, sergiler vb. sanat faaliyetleri kitlelerin kaynaşması ve ortak dilin oluşturulması için gerekli zemini hazırlayacaktır. Biz, özellikle bu maddeye işlerlik kazandırılmasını zarurî görmekteyiz.

3. Halka yönelik faaliyetler yanında, özellikle eski Sovyetlerden ayrılmış olan Türk devlet ve toplulukları dikkate alınarak devlet adamları arasında daha sıkı ve sıcak ilişkiler kurulmasının yolları aranmalıdır. Söz konusu sistemlerde devlet başkanları, kamuoyu üzerinde son derece etkilidir. Dil ve yazı birliği için bu hususun dikkate alınması şarttır.

Türkiye’de Türk dünyasıyla ilgili çalışmalar ne pahasına olursa olsun, ihmal edilmeden sürdürülmelidir. Çünkü, bu konu, Türkiye’nin geleceğiyle yakından ilgilidir.

4. Türk dünyasında dil birliğinin sağlanmasında, kanaatimizce en büyük engel, farklı alfabelerdir. Bu bakımdan alfabe ile ilgili çalışmaların tekrar gözden geçirilmesinde yarar vardır.

5. Dil ve yazı birliğinin sağlanmasında en büyük görev Türkiye’ye düşmektedir. Türkiye kendi içinde bu alanda çalışan kurumlarla iş birliği yaparak bütün Türk dünyasına yönelik hedefler ortaya koymalıdır. Bu hedeflere ulaşabilmek için, diğer Türk devlet ve topluluklarla istişare edilen projelerin hazırlanması ve tartışıldıktan sonra uygulamaya konması gerekir.

6. Türkiye dışında dil ve yazı birliği için çalışan kurum ve kişilere mutlaka destek olunmalıdır. Dipnotlarda gösterdiğimiz Azerbaycan ve Özbekistan’daki çalışmaların Türkiye tarafından değerlendirilmesi faydalı olacaktır.

7. *Ortak iletişim dilinin* oluşması ya da oluşturulması için Türkiye’de mutlaka özel bir komisyona ihtiyaç vardır. Türk dünyasıyla ilgili bilim adamlarından teşekkül edecek bu komisyonun mevcut çalışmaları dikkate alıp yeni projeler üretmesi istenmelidir.

8. *Ortak dil* (Ortak Türkçe), elbette ki Esperanto gibi yapma bir dil olmayacaktır. Bütün Türkler, bir yandan kendi lehçelerini kullanmaya devam ederken öte yandan ortak ilişki ve iş birliğinin artması sonucu, kendiliğinden bir ortak dil oluşacaktır. Bunun için uzun zamana ihtiyaç vardır.

9. Daha kısa vadeli ve yalnızca aydın tabakaya yönelik olmak üzere çok işlenmiş lehçelerin ortak öğelerinden oluşan lehçeler üstü bir anlaşma dili de 7. maddede teklif edilen komisyonca uyarlanabilir. Bu dil geçici olacaktır ve asla yapay unsurlara dayanmayacaktır. Yalnızca mevcutların birleştirilmesinden ibaret olacaktır.

10. Bu maddeleri çok daha uzatmak mümkündür. Yukarıdaki bu işlemler basamak basamak yürümelidir. Bu anlamda diğer bir önemli girişim de farklı lehçeler hâlinde konuşulsa da Türkçenin uluslar arası kuruluşlarda resmî dil olması için ortak hareket etmenin yolları aranmalıdır.

KAYNAKLAR

- Abdullayev, Alövsat Zakiroğlu, “Genel Türk Yazı (Edebî) Dili Hakkında” *TDK Uluslar Arası Türk Dili Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1992.
- Aksan, Doğan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, 3. basım, DTCF Yay., Ankara, 1987.
- Aliyeva, A. Hatıra, “Birinci Türkoloji Kurultayı ve Ortak Türk Yazı Dili Üzerine”, *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Atalay, Besim, *Divanü Lûgat-it Türk Tercümesi I-II*, Ankara 1940, III, Ankara 1941.
- Atsız Gökdağ, Bilgehan, “Türk Dünyasında İletişim Dili”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- Barutçu, Sema, “Türk Lehçeleri Arasında Müşterek Bir Yazı Dili Teşekkülü İçin Neler Yapılabilir?”, *VI. Millî Eğitim Sempozyumu*, Türk Yurdu Neş., Ankara, 1993.
- , *Muhakemetü'l-Lugateyn*, TDK Yay., Ankara, 1996.
- Buran, Ahmet, “Türk Asrı İçin Önce Türkçe Asrı Gerekir” *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi I-II*, 3. baskı, İstanbul, 1984.
- Canpolat, Mustafa, “Yeni Türk Devletlerinde Dil Sorunları” *Dil Dergisi Orta Asya'da Türkçe Özel Sayısı*, Sayı: 5, Mayıs 1992.

- Ercilasun, A. Bican, "Türk Lehçelerinin Anlaşılmasında Dikkat Edilecek Noktalar" *Dil Dergisi Orta Asya'da Türkçe Özel Sayısı*, Sayı: 5, Mayıs 1992.
- , "Türk Dünyasının Kültürel Bütünleşmesi Amacı İçin: VI. Millî Eğitim Sempozyumu, Türk Yurdu Neş., Ankara, 1993.
- , "Türk Dünyasının Dil Birliği Meselesi" *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Akçağ Yay., İlaveli ikinci baskı, Ankara, 1997.
- , "Tarihten Geleceğe Türk Dili", *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Kadro Yay., İstanbul, 1977.
- Hacıyev, Tofik, "Ortak Türkçe Deyilen Edebiy Dil Mövzusunda", *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Kazımoğlu, Samir, "Mirza Feteli Ahundzadenin Alfabe Reforması ve Alfabe Projeleri" *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Kerimov, Bahtiyar; Mutalov, Şaahmet, "Ortak Türkçe", (Aktaran: Ertuğrul Yaman), *Bilig dergisi*, Sayı: 3, Güz 1996.
- Koçar, Çağatay, "Türkistan'da Ana Dili Hususunda Son Gelişmeler", *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988*, Ankara, 1996, s. 333.
- Korkmaz, Zeynep, "Türk Dünyası ve Ortak Yazı Dili", *TDK Uluslar Arası Türk Dili Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1992.
- , "Orta Asya'daki Yeni Gelişmeler ve Dilcilerimize Düşen Görevler" *Dil Dergisi*, Sayı: 5, Mayıs 1992.
- Kuçkartayev, İristay, "Türk Dillerinin Ortak Söz Varlığı Hakkında", *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Mahmudov, Nizamiddin, "Milliy Elifba Ehtiyacı" *Dil Dergisi Türkoloji Özel Sayısı*, Sayı 15, Ocak 1994.
- Naskali Gürsoy, Emine, "Türk Dünyası ve Ortak Dil" *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- Öksüz, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, TDK Yay., Ankara, 1995.
- Önder, Mehmet, "Karamanoğulları'nın Türk Diline Fermanındaki Gerçekler", *TDK Uluslar Arası Türk Dili Kongresi 1988*, Ankara, 1996.
- Öner, Mustafa, "Ortak Türk Alfabeti" *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.

- Özkan, Fatma, “Bugünkü Türk Lehçelerinde İletişimi Zorlaştıran Kelimeler”, *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Reşetov V.V., Şääburräħmanov Ş., *Özbek Diyalektologiyası*, Oqıtuvçı Näşriyatı, Taşkent, 1978.
- Saray, Mehmet, “Gaspıralı İsmail Bey ve Türk Dünyasında Dil Birliği”, *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Saydılkanov, Razak, “Ortok Til Maselesinen ulam tuulgan oylor”, *Dil Dergisi Türkoloji Özel Sayısı*, Sayı: 15, Ocak 1994.
- Sinanoğlu, Oktay, “Türkiye’den Türk Dünyasına Türkçenin Geleceği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- Sultanov, Vügar, “Ortak Türk Alfabesi Hakkında”, *TDK 3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*, Ankara, 1996.
- Tekin, Talât, “Orta Asya Türk Dilleri”, *Dil Dergisi Orta Asya’da Türkçe Özel Sayısı*, Sayı: 5, Mayıs 1992.
- Türkmen, Fikret, “Türk Ortak Yazı Dili Problemi”, *Avrasya Etüdları*, İlkbahar 1, 1994.
- Ülkütaşır, M. Şakir, *Büyük Türk Dilcisi Kâşgarlı Mahmut*, TDK Yay., 2. baskı, Ankara, 1972.
- Vandewalle, Johan, “Orta Asya Türkçesiyle Türkiye Türkçesi Arasındaki Farklar Üzerine” *Dil Dergisi Orta Asya’da Türkçe Özel Sayısı*, Sayı: 5, Mayıs 1992.
- Yaman, Ertuğrul, “Gök Oğuzların Büyük Şairi Stepan (İstemi Han) Kuroğlu ve İki Yeni Şiiri”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 345, Ocak 1992.
- , “1991 Yılında Dilimiz ve Yeniden Doğan Türkçe Güneşi”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, Sayı: 223, Mayıs 1992.
- , “Ortak Türkçenin Oluşturulması”, *Türk Yurdu Dergisi*, Sayı: 72, Ağustos 1993.
- , “Ulu Çınarın Dalları: Türk Dili ve Lehçeleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı: 378, Ekim 1994.
- , “Türk Dünyasında Dil Birliği”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 15, Mayıs-Haziran 1997.
- , “Osmanlıdan Günümüze Türkistan-Türkiye Kültürel İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *İ. Araştırmalar*, Cilt: 12, Sayı: 2, 1999.